

Trijntje Soldaats (1749-1814) hoofdpersoon tijdens manifestatie in Ezinge

De eerste sprookjes van Groningen

Wija Friso (1947) woont al geruime tijd in de stad Groningen, maar groeide op aan het Van Starckenborghkanaal, in Aduard en Zuidhorn. Ze is (kunst)historica met een breed spectrum aan interesses en werkterreinen, waaronder de geschiedenis van de provincie Groningen en van de mensen die daar hebben geleefd. Mede daardoor kwam ze in contact met de Streekhistorische Vereniging Middagherland, die in de maand juni gestalte zal geven aan een Millenniumproject door tijdens een winkelweek de Torenstraat van Ezinge in stijl en sfeer ruim twee eeuwen terug te brengen. Hoofdpersoon daarin is de verhalenvertelster Trijntje Soldaats (1749-1814), aan wie een hoofdstuk is gewijd in een boekje van Wija Friso - met medewerking van Jurjen van der Kooi van het Nedersaksisch Instituut - dat bij de start van de manifestatie, op 23 juni, aldaar zal worden gepresenteerd. Trijntje Soldaats verzoon sprookjes, als eerste in Groningen. Zelfs eerder dan de gebroeders Grimm.

Na haar middelbare schooltijd ging Wija Friso onder meer voor de provincie Groningen werken als collationiste, belast met de nauwgezette correctie van belangrijke ambtelijke documenten. In 1978 ging ze studeren, maar nadat de studie was afgerond, heerste net die enorme werkloosheid en kon ze niet direct aan de slag. Binnen een jaar ging ze echter werken voor de Stichting Kerkelijk Kunstbezit te Utrecht. Ze studeerde in 1986 af op het protestantse kerkinterieur, en daardoor raakte ze geïnteresseerd in restauraties. Het zwaartepunt daarbij vormden de preekstoelen. Over dat werk heeft ze veel gepubliceerd, onder andere een boekje over de kerk van Noorddijk. Verder heeft ze op haar vakgebied bijdragen geleverd aan de Nieuwe Groninger Encyclopedie, die in 1999 is verschenen.

▲ Historica Wija Friso voor de ingang van de Groninger Archieven.

en zo ben ik achter de geboorte- en sterfdatum gekomen van Trijntjes man, die geen Andries Cramer heette, maar Johann Andreas Greuling, telg uit een slagersfamilie. En laat de man die me uiteindelijk verder heeft geholpen, nog weer familie zijn van de zuster van Andreas Greuling..."

„Trijntjes zoon Gerhard is als 15-jarige in 1806 overleden, maar haar dochter is wel volwassen geworden en getrouwd. Bij haar huwelijk heeft ze een beëdigde vertaling van het paspoort overlegd waarmee ze uit Hessen teruggekomen waren. Elisabeth kreeg twee dochters, van wie de oudste de naam Trijntje kreeg, de jongste Jantje. Van hen leven nog verre nazaten in de stad Groningen, en die zijn inmiddels op de hoogte van en enthousiast over dit project."

„Trijntje zelf is ook nog weer getrouwd, met een boer uit Fransum - K. ter Laan spreekt in zijn Groninger Encyclopedie uit 1954 van Wijbe Wijbrands -, die twintig jaar jonger was dan zij. Het stel is in de kerk van Den Ham gehuwd. Die man zal verzorging nodig gehad hebben, maar dat is niet bekend. Wel is hij eerder dan Trijntje overleden."

Eigen hoofdstuk

„Het boek dat er nu komt, gaat over de Torenstraat van Ezinge vanaf de tijd dat Trijntje er woonde. Daarvoor heb ik de gegevens van mevrouw Faber uitgebreid met onderzoek op het Kadaster en over de periode daarvoor op het Groninger Archief. In dat boek komt Trijntje Soldaats met haar familie en de huwelijksgeschiedenis van haar familie voor."/>

Van jongs af aan was ze gefascineerd door het water, en dat komt ongetwijfeld omdat ze aan een kanaal is opgegroeid. Enkele jaren geleden bleek die belangstelling nog eens extra toen ze tijdens een Open Monumentendag in het kader van Industriële Monumenten allerlei mensen ontmoette met boeiende verhalen waarin het Van Starckenborghkanaal een rol speelde. Inmiddels heeft Wija Friso twee dikke ordners vol materiaal, maar aan uitwerking en publicatie daarvan is ze nog niet toegekomen. Recentelijk is ze betrokken geraakt bij de voorbereidingen van de verbouwing van het Paleis van Justitie te Leeuwarden, de voorgenomen restauratie van het Rijksmuseum te Amsterdam en de publicatie van een boek over het Duitse Huis te Utrecht, waarin op dit moment een luxe hotel zetelt.

„In eerste instantie ben ik in contact gekomen met de Streekhistorische Vereniging Middagherland, in het bijzonder met René van Iatson, die mij erop attendeerde dat er in Hilversum een mevrouw van in de tachtig was, die - na een internationale carrière, o.a. in de Ontwikkelings-samenwerking te Genève - als hobby had zo eens per maand op het Archief in Groningen onderzoek te doen naar huizen in de Torenstraat van Ezinge en de bewoners daarvan, omdat ze daar als kind dikwijls had gelogeerd. Daar was deze mevrouw Faber in 1995 mee begonnen, en van elk afgerond onderzoek stuurde ze een exemplaar naar de voornoemde historische vereniging. Deze deed daar aanvankelijk niets anders mee dan publiceren in het eigen orgaan, maar er was toen geen sprake van een boekje, en dat Trijntje Soldaats daar had gewoond, was nog niet aan de orde gekomen.”

Project

„Enige tijd later heb ik mevrouw Faber ontmoet en uitvoerig met haar gesproken. Kort daarop kwam het Millenniumproject: in het Westerkwartier werd per inwoner een bedrag gevraagd en daar deden de verschillende gemeenten dan geld bij, waardoor de historische verenigingen in staat werden gesteld een project te realiseren. Dat mocht in geen geval een hoogdravende gelegenheid worden of een wetenschappelijke uitgave, omdat bij al die projecten de mensen uit de dorpen betrokken moesten worden. In Zuidhorn werd iemand ingehuurd om een video te maken over de renteniershuizen langs De Gast, en in Niekerk/Oldekerk is een theaterproject over Rudolf de Mepsche (1692-1754) van het Faan aangepakt. Maar in Ezinge had men op dat moment nog niets: daar was nog geen beroemde of anderszins belangrijke figuur aan wie het project kon worden gerelateerd. Toen is men met het project Torenstraat gekomen, en daarbij dook de persoon Trijntje Soldaats op. Zij was in die straat geboren, daar opgegroeid en had er ook geruime tijd gewoond. Zo is zij een hoofdfiguur geworden van de uitgave die nu gaat verschijnen en, tijdens de opening van een winkelweek, op 23 juni feestelijk in de Torenstraat van Ezinge zal worden gepresenteerd.”

„Trijntje Soldaats was er in 1749 geboren. Eigenlijk heette ze Alberts en was ze de dochter van een kuiper - iemand die gebruiksvoorwerpen van hout maakt -, en is ze aan het begin van de straat opgegroeid. De vader van Trijntje overleed toen zij tien jaar was, waarna de weduwe het bedrijf voortzette. Die vrouw had twee dochters: naast Trijntje een jonger meisje dat Elisabeth heette.”

„Op een gegeven moment, we weten niet precies wanneer, is Trijntje het huis uitgegaan en in 1787 is ze in de Martinikerk te Groningen getrouwd. Waar ze in die tussentijd is geweest, weten we niet. Ze zal eerst in de huishouding heb-

ben geholpen, omdat haar moeder de zorg voor het bedrijf had. Die moeder is aan het eind van de jaren 1780 overleden. In die tijd leverde de kuiperij de kisten voor de overledenen in het dorp. Dat is terug te vinden in elke boedelinventaris die werd opgemaakt van iedere bewoner die in Ezinge was overleden: onderaan staat steeds vermeld dat de doodskist was geleverd door de weduwe Alberts. Omstreeks 1788 was dat echter de zus van Trijntje, die tekende met Lisabet Alberts.”

Hessen

„Toen Trijntje in Groningen trouwde, was zij afkomstig uit Leeuwarden, zo meldt het register. Ze zal daar hebben gewerkt, maar dat hebben we niet precies terug kunnen vinden, omdat ze waarschijnlijk inwoonde, en er bestonden in de achttiende eeuw nog geen adresboeken. Ze huwde een man die zich Andries Cramer - en later Kremer - noemde en afkomstig was uit 'Slitz'. Dat moet echter Schlitz zijn, een plaats in het noordoostelijk deel van Hessen, twintig kilometer boven Fulda. Deze Andries was soldaat in het Nederlandse leger. Omdat ik niet goed thuis ben in de militaire historie, kan ik daarover helaas niets naders vertellen. Het is heel goed mogelijk dat hij met de soldaten uit Leeuwarden naar Groningen was overgeplaatst. Die beide gelieven moesten trouwen, omdat er een kind op komst was: enkele maanden later werd er een dochter geboren, toen het 'jonge stel' in de Zwanestraat te Groningen woonde.”

„Dan verliezen we dat gezin uit het oog. We weten ook niet of ze nog langer in de stad hebben gewoond. Pas in 1793 komen we Trijntje weer op het spoor. In dat jaar heeft ze in de maand juli een paspoort aangevraagd bij de graven van Schlitz, en dat document werd haar verstrekt. Daarin wordt ze beschreven als een vrouw 'oud acht en dertig jaren' (ze was 44!) van middelbare grootte met bruine haren, en met die pas kreeg ze toestemming terug te keren naar Groningen. Ze werd vergezeld door haar twee kinderen: een meisje van vijf jaar, dat Elisabeth heette, en een jongetje genaamd Gerhard. We weten helemaal niet hoe ze de terugreis hebben gemaakt, maar de afstand is bijna zeshonderd kilometer. Er zal gebruik gemaakt zijn van koetsen en andere rijtuigen, en misschien hebben ze gedeelten kunnen liften. Maar ze zal toch onderweg ergens geslapen hebben, met die twee kleine kinderen. Die reis zullen ze zeker voor de winter gemaakt hebben, omdat de wegen in die tijd in dat seizoen onbegaanbaar waren. En de laatste etappe - Groningen-Ezinge - zal wel per schip zijn afgelegd. Er was een beurdienst van de stad over het Reitdiep. Men kwam toen ten noorden van het dorp aan, en van de aanlegplaats liep een weg naar het dorp.”

„Ze ging in Ezinge wonen in een huisje aan de Peperweg, vlakbij de Torenstraat. Ze zal in haar eigen onderhoud hebben moeten voorzien, en dat heeft ze gedaan door verstelwerk en aanverwants te verrichten. Toen is ze terechtgekomen bij haar vroegere bureu: de familie Arends, die in de Torenstraat een winkel had. In het jaar dat ze was teruggekomen, trouwde de zoon van die familie - een voormalig buurjongetje van Trijntje. Maar diens vrouw Geertruid overleed al in 1801, en toen waren er twee kinderen: Gerrit van een jaar of zeven, en Kornelis van zo'n vier jaar. Nadat het gezin moederloos was geworden, heeft Trijntje er niet alleen werkzaamheden verricht, maar aan die kinderen ook verhaaltjes verteld. Gerrit was daar hevig in geïnteresseerd, en alle verhalen die hun naaister/oppas vertelde, heeft hij in een schriftje opgetekend. Dat gebeurde in 1804, toen hij elf jaar was. En dat schriftje moet er nog zijn. Ooit was het in het bezit van Eilina Johanna Huizenga-Onnekes - specialiste op het gebied van Groninger volksverhalen, in 1883 geboren te Vierhuizen en in 1956 overleden in Ten Boer -, die een verre verwante was van die familie Arends. In 1928 heeft zij die verhalen voor het eerst in druk gegeven, met medewerking van twee ploeg-kunstenaars: Johan Dijkstra (1896-1978) als illustrator en Hendrik Nicolaas Werkman (1882-1945) als drukker. Van de 600 exemplaren zijn er 50 genummerd en gesignd door Dijkstra. Veertig daarvan hebben één gekleurde houtsnede, de overige tien zelfs meerdere. Dertig jaar later heeft de uitgever, P. Noordhoff, Groningen, ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de zaak een herdruk gerealiseerd, bestemd voor het eigen personeel.”

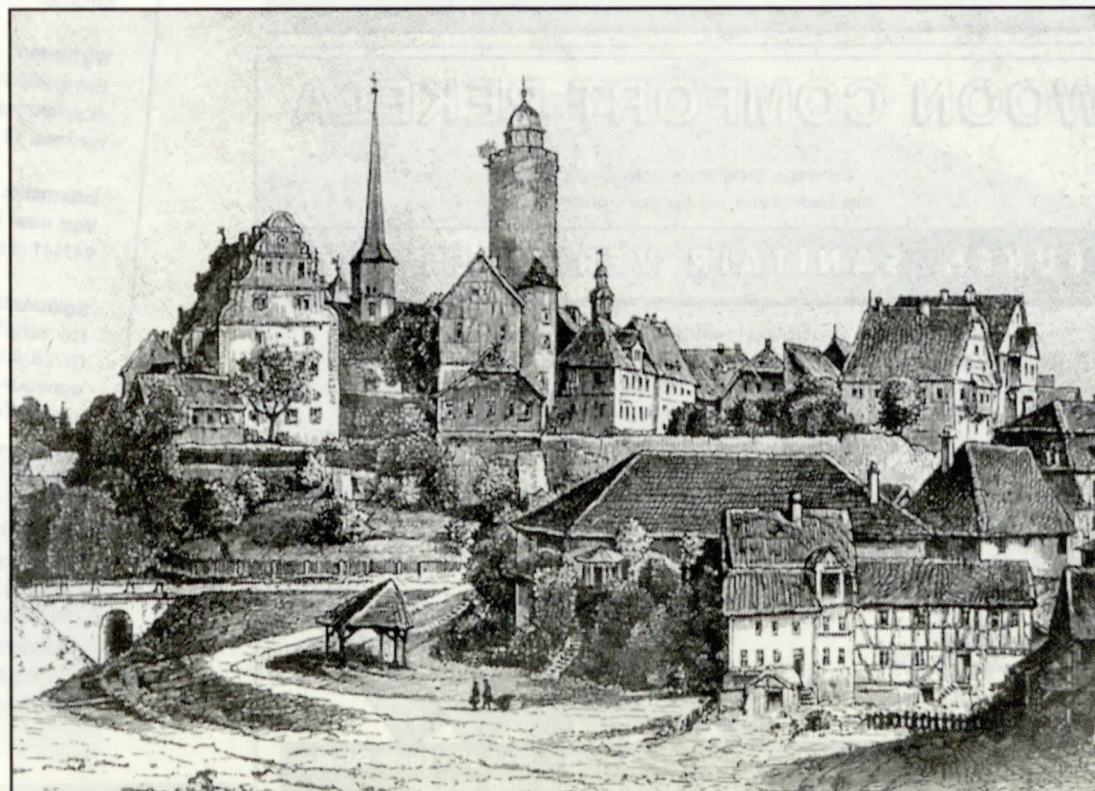
„Ik heb over dit thema gesproken met Jurjen van der Kooi van het Nedersaksisch Instituut van

de universiteit. Van zijn hand verschijnt eind juni een boek over (vooral Groninger) sprookjes en hun oorsprong of inspiratiebron. Hij twijfelde aan het bestaan van dat schriftje en opperde dat mevrouw Huizenga-Onnekes het wellicht had verzonnen. En inderdaad heeft niemand van mijn generatie dat schrift gezien. Maar de gedachte zat mij niet lekker, en daarom heb ik getracht er via via achter te komen of het wel heeft bestaan. Op het Archief heb ik met iemand gesproken die was gerelateerd aan de familie Arends, en zij vertelde me dat ze het zo'n 25 jaar geleden zelf had gezien, en ze wist ook waar het zich moet bevinden. Op dat punt zijn we nu, maar ik wil nog proberen om, voor verschijnen van het boekje in juni, dat schrift zelf te zien en zo mogelijk te fotograferen of te kopiëren.”

„Zoals gezegd: het is geschreven door Gerrit Arends, die van 1850 tot 1853 burgemeester van Ezinge is geweest. Het schrift is altijd in die familie gebleven. Gerrit had twee dochters: Geertruid en Eltje. Via Eltje is het terechtgekomen in de familie waar het nu is.”

Ontroerd

„Ik was erg benieuwd hoe dat stadje Schlitz, waar Trijntje gewoond had, eruitzag. Toen ik verleden jaar augustus enkele dagen in Keulen was, heb ik de stoute schoenen aangetrokken en ben ik doorgereisd naar Schlitz. Ik was erg ontroerd: daar was alles nog oud en onaangetast, bijna nog zoals in de tijd toen Trijntje er woonde. Ook in de oorlog is er geen schot gelost. Ik heb er veel archiefmateriaal bestudeerd en met behulp van de predikant heb ik langs omwegen contact gezocht met iemand die de archieven op microfilm heeft,

▲ Het stadje Schlitz ruim een eeuw geleden.

daats met haar familie en de kuiperij in een eigen hoofdstuk uitvoerig aan bod. Haar zus heeft dat bedrijf uiteindelijk niet meer kunnen voortzetten wegens gebrek aan verstandelijke vermogens, en omstreeks 1814 is het verkocht, waarmee er een einde kwam aan dat familiebedrijf. In de achttiende eeuw waren er zelfs drie verschillende houtverwerkende bedrijven in Ezinge: een stelmakerij, een wagenmakerij en die kuiperij.”

„De oudste kaart van Ezinge op het Kadaster dateert van 1820, en daarop staan zestien of zeventien huizen aan de ene kant van de straat en veertien aan de overzijde. Er stonden ook wat grotere panden: een pastorie en een armenhuis. Veel huizen zijn sedertdien verbouwd. Opvallend is dat naar de kerk toe de huizen steeds kleiner worden, en dat zijn tevens de oudste in de Torenstraat. Op de plaats van het grotere pand dat nu museum is, was ooit een stelmakerij gevestigd. In 1920 werd het gemeentehuis en dat is het gebleven tot 1990, toen de nieuwe gemeentelijke herindeling werd gerealiseerd.”

„De kunstenaar Elma de Haan uit Ezinge maakt nog twee plaquettes, waar niet al te veel tekst op moet komen, opdat de mensen niet zo lang zullen blijven staan lezen. De ene plaquette komt aan het huis waar Trijntje opgroeide, de tweede aan het huis waar zij haar sprookjes vertelde.”

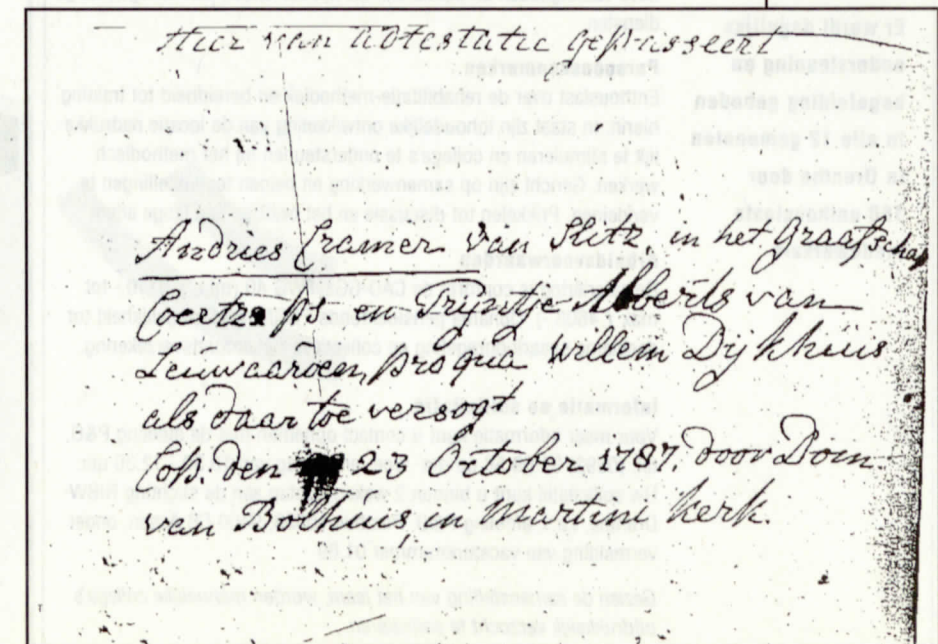
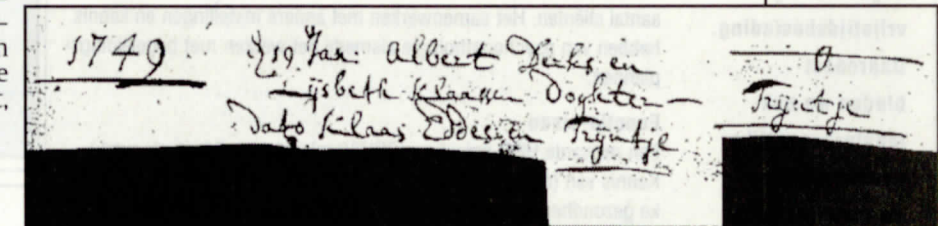
Naast het gegeven dat Trijntje Soldaats waarschijnlijk de oudste sprookjesauteur van Groningen is, blijkt dat zij - doordat Gerrit Arends ze in 1804 aan het papier heeft toevertrouwd - nog net iets eerder was dan de fameuze broeders Jacob en Wilhelm Grimm, wier uitgaven in 1812 en 1815 verschenen.

Wija Friso betreurt het dat uitgeverij Wolters-Noordhoff niet bereid is om het boek van Trijntje Soldaats thans opnieuw uit te geven. Daarin staat ze beslist niet alleen.

Wija Friso en Jurjen van der Kooi: Trijntje Soldaats en de Torenstraat. Profiel, Bedum, 2001.

◀ De Torenstraat van Ezinge voor honderd jaar.

▼ Deel van het Doopregister waarin Trijntje Alberts is opgenomen.

▲ Uittreksel uit het Huwelijksregister van de Martinikerk Groningen. Op 23 October 1787 is Trijntje er met Andries Cramer getrouwd.